

NÁVRAT
DO BUDÚCNOSTI
– RETURN TO THE
FUTURE

Text: Orsolya Bajusz
Preklad: Lenka Nagyová

ORSOLYA BAJUSZ:
SÚČASNÁ VÝZVA
UMENIA¹

Vo svojej eseji sa zameriam na jednu výzvu: umenie mimo inštitúcií. V širšom zmysle splynutie umenia a politiky. Nevidím do budúcnosti a neviem, čo bude. Preto napíšem v súvislosti s vlastnou špecializáciou, v čom vidím zmysel, a budem takto reflektovať na uplynulé dva roky.

Epidémia, alebo skôr hromadná manipulácia a hromadná psychóza, ktoré s epidémiou súviseli, no i tyrania a biomocenský lobing, ktoré štáty držali v šachu, ukázali, čo sa stane, ak budeme slepo dôverovať skorumpovaným odborníkom, ak dovolíme, aby nás vydierali s odvolávaním sa na „vedu“. Aký je svet uzavretý a sterilizovaný. Že psychopatia je existujúca vec. Onálepkovanie nezaočkovaných bol marketingový nástroj², vírus vytvorili v laboratóriu, ba dokonca sa v ňom nachádza proteínová sekvencia, ktorú si dala Moderna patentovať v roku 2016³, nosenie rúšok nie je opatrenie podložené dôkazmi⁴, zatvárania covid nezastavili⁵, aj zaočkovaní sa môžu nakaziť a šíriť vírus.

Namiesto „po epidémii“ by som radšej hovorila „po vojne“, pretože to, čo sa udialo v súvislosti s covidom, bola vojna. Namiesto vojny železného obdobia to bola vojna siliciumského obdobia. Preskupenie na základe biomoci, roztrhnutie globálnych sietí hodnôt. Ako súčasť väčších procesov sa však preskupujú aj médiá a kultúrna sféra: namiesto printu je on-line, namiesto umelcov sú aktivisti.

Printové médiá boli produktom pre teba, on-line médiá ťa predávajú. Umelci vytvárajú nové veci a kreujú priestory pre zážitky a pocity, aktivisti sú príkladom, ako niečo treba zažiť. Namiesto kreativity a kultúry je to územie morálky a distingvovanosti, teda morálnych drám v mene morálky, no prekračujú sa pritom všetky morálne hranice. Na spoločenskej úrov-

ni pripomína kolektívna psychóza obdobia náboženských vojen. Nová inkvizícia, cancel culture. Čo je, mimochodom, vytváranie kartelov a je to nielen odporné, ale aj protisúťažné. Konflikty záujmov sú nahnané do morálnych rámcov a útočia na jeden objekt, pričom majú v rámci siete rozdelené svoje úlohy.

To všetko pramení v nedostatku: niet budúcnosti, niet oduševnenia. Okrem nedostatku je tu však záujem: veda sa nachádza inde ako záujmy politiky a hospodárskeho lobingu. Možno preto musel byť celý svet prostredníctvom jedného vírusu nahnaný do karantény a uzatvorený – pretože jeho doterajšie fungovanie bolo neudržateľné. A preto sa to dalo robiť tak dlho, lebo mnohí nenachádzali dôvod karanténu opustiť.

Horizontom moderny BOLA budúcnosť a tej niet. Pred nami je lineárny čas, ale na horizonte nie je obraz budúcnosti.

Novým horizontom alebo hyperpriestorom je vnútro tela (hľadaj vírus, prezeraj si DNS). V súvislosti s odhalením UFO bolo mojou prvou myšlienkou, prečo nevypukne hromadná panika? Pretože už vypukla, ibaže ľudia majú ústa zapchaté rúškami a sú vykázaní z ulíc.

Toto už nie je racionálny a sekulárny svet, a preto to, čo sme doteraz nazývali umením – a čo vôbec existuje od novoveku – nemôže existovať v doterajšej podobe.

Doterajšie umenie bolo mimom: súčasne s formalizmom a modernizmom v ňom boli i prvky antických a východných kultov. To, ako sa umenie prejavovalo, mohlo byť naraz logos, pathos aj ethos. Povedalo, ukázalo, skrátka dalo nám vedieť, čo sa vo svete deje, ako svet funguje či ako v ňom máme žiť, a medzitým prichádzali pocity. Nielen denotát bol oddelený od konotátu, ale oba súčasne sprostredkúvali pocity. Pocit bol oddelený od bezprostredného zážitku a potom ostalo všetko už len diškurzom a reprezentáciou. Jazyk

kritiky s takýmito kapitálmi žongloval, akoby abstrakcie existovali odjakživa. Nedalo sa naozaj hovoriť o energii a pocite. Jazyk kritiky túto úroveň ukryl. A možno žánier kritiky ani naozaj nežil: ľudia vyjadřili svoju vernosť prostredníctvom nejakého polofeudálneho modelu v písanej podobe alebo prostredníctvom digitálnych symbolov.

Namiesto

„budúcnosti niet“ som radšej mala napísať „niet progresie“.

Budúcnosť je vždy, niečo bude, ale nie je vopred napísané, čo. Aj umenie bude. Vždy bude pocit, ktorý si nenájde rámec v písaní a reči, vždy bude skúsenosť, ktorú sa nebude dať opísať, len odovzdať alebo ukázať. A vždy budú ľudia, ktorí budú takémuto druhu sprostredkovania rozumieť. Má totiž špecifickú charakteristiku: nemá syntax, mozog ho spracúva bezprostrednejšie ako text. Treba k tomu dôveru, lebo ho ľahko možno pochopiť inak. A pretože je to novinka, nevieme, kto ako zareaguje.

Zmenou multimediálnych technológií sa zmenilo aj vnímanie a prijímanie informácií, takže si nikto neprezerá obrazy na stene. Umenie sa ocitlo mimo inštitúcií a v mnohých prípadoch aj mimo trhu, ak nemá zhmotnený produkt.

Zato ešte ostane umením. Podľa mňa je najväčšou dilemou, že umenie nemá priestor, pretože hranice neexistujú. Epidémia celkom jasne ukázala, že médiá nám klamú do očí a sektor mimovládnych organizácií predstavuje len rozšírený imperializmus. Umenie splynulo s médiami a sektorom mimovládskych (segment umenia, ktorý nie je financovaný trhom) a vznikol priemysel reprezentácie. Sú aj štátne peniaze, ako aj umenie, ktoré existuje bez peňazí, lenže práve toto tvorí jednu sieť. Chodil si spolu s nimi do školy, sú to príbuzní tvo-

jich príbuzných, spolupracoval si s nimi. A dokonca na rozširovanie sietí zamestnávajú aj ľudí („iniciovať dialóg“). Pre niekoho je prácou to, aby lynčoval („senzibilizácia“). V umení vyberajú clo mnohí.

Mali by sa im stanoviť hranice. Nech umelci vstúpia do politických hnutí, hovorili v roku 2013. Bodaj by to však bola minulosť. A ja aj poviem, aká bola, keďže som, žiaľ, osobne zažila prepojenie politiky a umenia. Síce možno nie žiaľ, ale aj tak to bolo veľké dobrodružstvo. Príbeh je v skratke taký, že zo mňa spravili obetného baránka tí, ktorých záujmom som škodila a ktorí využívali „účasťnosť“, „feminizmus“ a podobné heslá, pričom odo mňa očakávali, aby som ako svätica, ba až ako martýrka, trpela, prv než ma práve oni najkrutejšie kolektívne uštvajú. Hlavná úloha v horore našej doby. Bol to riadny rokenrol.

Najvyššia forma uznania. Prenasledovali ma a tým ma sledovali.

Kedysi dávno (možno práve v roku 2013) som bola taká oduševnená a idealistická, že som si myslela, že feminizmus je priestorom na to, aby sa posthumanizmus a kritické teórie stali niečím praktickým, určitými zažitými skúsenosťami. Ibaže tu akurát bol jeden veľký problém: „feminizmus“, do ktorého som sa dostala, bol domíniom politických strán a lobingu.

Nasledujúcim zvratom bolo, kto ma chcel naozaj odstrániť. Nie, nebol to takzvaný systém národnej spolupráce v Maďarsku. Boli súdne spory, cenzúra, vyhrážky, ale nič príliš extrémne. V podstate si len právnici dopisovali s inštitúciami. Všetko to bolo celkom predvídateľné – kým som nespáchala ten „morálny hriech“, že som sa vysmiala identitárskym dogmám. Od tej chvíle som bola voľná korisť a situácia sa čoraz viac stupňovala. Stále bola reč o naozaj absurdných a malicherných veciach, ale

dynamika bola psychotická: vytváranie obetného baránka, pričom sa tí, ktorí mi škodili, stavali do pozície obetí, klamanie bez akýchkoľvek zábran, prepisovanie reality°. Áno, dostala som viac za to, že som protirečila identitárskym dogmám – viac, ako dostala webová stránka cenzurovaná kvôli „reklame na potrat“ alebo ako sme dostali my, keď sme s 30 metrovým transparentom s nápisom „zmrdi“ vyliezli na strechu Várkert bazáru, hradnej záhrady v Budapešti, a vystrelili sme si z celosvetového kongresu vládnych politikov a vedúcich fundamentalistov.

Bol tu ešte jeden zvrät: niekoľko mojich „priateľov“ a „spojencov“ bolo sadistickejších a ešte viac psychotických ako tlupa chmuľov, ktorí vyliezli z internetových zákutí, keďže chceli, aby som to všetko znášala ako svätica (alebo skôr ako rohož), teda aby som neohrozovala ich úsilia o budovanie siete, ako ani morálnu zvrchovanosť feministického hnutia (ako si o sebe samo namýšľalo). Niektorí si to prenasledovanie užívali – pach krvi bol vzrušujúcejší ako to, čo by sme si predstavovali pod „kultúrou“ a „umením“ v centre Pešti.

„Umenie“ pre nich predstavovalo hlavne priestor na rituály, kde títo ľudia môžu propagovať samých seba, kde môžu získať „kultúrny kapitál“ (všetko zároveň s mystickými tradíciami maďarskej neoavantgardy, ktoré sa usilujú o slobodu). Celá komunita bola natoľko autoritatívna (zahniezená do prastarej siete nomenklatury stranického štátu), že si mnohí mysleli, že „kultúrny kapitál“ je objektívne existujúca valuta, ktorú možno získať vhodnou investíciou. Kritické teórie adaptovali na vlastné autoritatívne kognitívne rámce a stali sa extrémistickými sociálnymi konštruktivistami. Neustále som počúvala, že „všetko je politika“, a myslela som si, že to znamená, že sa za všetkým skrýva ideológia. Ale nie. Znamenalo to, že všetko

je iba úsilie získať moc. Stretla som sa s „kritickými konštruktivistami“, pred ktorými všetkých varoval Bruno Latour: spoločenské prostredie, kde konsenzus spočíva v tom, že je každý spoločenský vzťah štruktúrovaný mocou a „spoločenský“ nie je nič iné ako vzájomný vplyv dominancie, legitímácie, fetišizácie a zvecnenia.

Ľudia, ktorí v tomto prostredí boli najväčšími „aktivistami“, sa pokúšali zapáčiť sa ako umelci, no v skutočnosti nikdy neboli súčasťou tunajšieho umeleckého priestoru, objavili sa nezávisle od neho a bolo ich možné spojiť s politickými stranami. Nebol to nik iný ako lobisti a agenti, ktorí sa tvárili, že ich činnosť je súčasťou existenčných sfér mimo politiky. Ich úlohou bolo depolitizovanie politickej mobilizácie a na tento cieľ používali nástroje a diškurzy súčasného umenia. Pod záštitou práce pre spoločnosť a podobných morálne nadradených cieľov organizovali naivných a oduševnených ľudí do sietí, kde ich otvorene brali ako zdroje energie. Napríklad lavičky v „komunitnom dome“ Auróra zhotovili členovia intermedialnej skupiny v rámci jedného umeleckého pobytu a dostali za ne kredity na univerzite. V súvislosti s týmto komunitným domom viem o troch smrteľných nehodách medzi dobrovoľníkmi, a všetky tri súvisia s „komunitou“. Teda s tým, že sa z umenia stal politický nástroj, a tým, že neskôr, po umeleckých škôlach, kreatívnych remeselných prácach, výstavách a domácich žúrkach hodili ľudí do jamy plnej hadov spolu s psychopatmi a lobistami, ktorí sa socializovali v politických stranách, bažili po moci a boli dedičmi politickej nomenklatury – a museli sa tváriť, že im ide o sisterhood, že budeme priatelia a už mali kázně o dialógu a spolupráci! No a to všetko bolo poliate množstvom alkoholu, ktoré bolo dôstojné centra Budapešti. Výsledok

je ľahké predpokladať – rad samovrážd, zbláznení ľudia, psychotické a zadúšajúce spoločenské prostredie.

Ale ako je možné, že sa títo autori-társki, podlizovačskí a utláčajúci ľudia s mentalitou sluhov vôbec dostali do blízkosti kritických teórií alebo súčasného umenia? Tak, že zadarmo dostali to, čo sami nemajú a po čom zúfalo túžia. Pracovná sila zadarmo, kreativita zadarmo! Aj Roland Barthes hovoril o smrti autora, teda že hoci aj my môžeme byť autormi! Môžeme predstierať, že sme niečo viac, ako v skutočnosti sme. Títo ľudia ma predtým používali, aby získali „kultúrny kapitál“, účinkovali v médiách, mohli sa predvádzať na vernisážach, vyšperkovali svoj životopis. Logikou bola smrť autora (Roland Barthes: *La mort de l'auteur*) – teda kľudne sa tvár, ako by si bol autorom. Hoci ktorý pracovník v marketingu by vám povedal, aby ste nestrihali vlasy zadarmo, a ja som robila zadarmo oveľa hodnotnejšie veci: portfólio, kariéru, uznanie pre ľudí. Nenávideli ma za to. Nepoznajú veľkodušnosť, keďže oni nemajú čo dať, a budú ťa nenávidieť za to, čo máš a s čím sa naivne podelíš. Súčasnú umenie je nástrojom inštrumentalizácie subjektivity. A lobing a zákerné dievčatá z centra mesta si rovnako

mysleli, že to znamená využívanie ľudí ako nástrojov – sústavné drancovanie pre psychopatov. Takto vyzerá v praxi prepojenie umenia a politiky. Ak si budujeme sieť s každým a bez rozumu.

Zvyknem myslieť na minulosť. Na to, že naši predkovia odtiaľto vyhnaní všetky cudzie ríše (Turkov, Nemcov, Sovietov), ako aj tých, ktorí pripravovali pôdu imperialistom alebo sa aspoň proti nim búrili. My sme naši predkovia.

Nie je to dialóg, nie je to reprezentácia, ale vedomie, ktoré získalo podobu. Formy života, stelesnená energia. Nie je to reprezentácia, nie je to identita. Nie je to súčet kódov existujúcich na úrovni spoločenských interakcií, ktoré boli premiešané a možno ich znova pomiešať. Aj umenie je viac než to. Nemusí to chápať každá chamtivá závistlivá hus a nemusí sa každý na všetkom podieľať. Je to temný kruh a nemali by sme sa kamošiť so sociopatmi či usmerňovať úbožiacov, ale znovu dať životu zmysel. Neprispôsobovať sa najnižšiemu spoločnému menovateľovi. Zbaviť sa mimovládiek, lobingu, aktivistov a znovu sa venovať dôležitým veciam. Nech sa radia medzi sebou, ako umývať paradajky domestosom, kam sa nemôže ísť bez rúška, ako treba byť dobrým človekom, ako treba „získať kultúrny kapitál“. Existujú ľudia, ktorí viac nedokážu dať a na tejto úrovni sú aj ich potreby. Mimochodom, bol to geniálny nápad, že sa prostredníctvom „zú-

častnenosti“ stanú autoritatívnymi a sociopatickými umelcami. A potom sa tak budú tváriť tak dlho, až budú mať v sebe čosi ľudského. Už tu boli self-performatívne teórie, ktoré tvrdili, že si tým, za koho sa vydávaš. Nefungovalo to. Nie každý je umelec a nie každý je vhodný na to, aby sa ním stal. Dokonca z niekoho sloboda vydoľuje nenávisť. Celý je posadnutý kontrolou, je sadista, zaujíma ho moc a nie umenie, takže sa preňho nezávislý človek stáva hrozbou. Teoretici, ktorí v roku 2013 prišli s tým, že by sa umelci mali zapojiť do politických hnutí, takýchto ľudí určite ešte nevideli. A kým som sama nevstúpila do politického hnutia, tak ani ja; až potom, počas covidu všetci vyliezli z kríkov trestania-napomínania-rozkazovania. Covid nám ukázal, koľko sociopatov-mocenských šialencov existuje a akí sú nebezpeční, ak sú zhromaždení v sieti. Predtým sme žili pomerne v hojnosti a v miere a každý mal možnosť zaoberať sa umením a kultúrou. Niektorí to nechápu a ani ich to nezaujíma, pochopili len toľko, že existuje „kultúrny kapitál“ (akoby analytické nástroje existovali odjakživa).

Máme siete v posthumanistickom svete, no cestu späť do minulosti nie. Môžeme si však vybrať, s kým chceme byť v jednej sieti, a tak aj musíme spraviť.

Stručne povedané, za budúcnosť považujem autonómne umenie. A násilné presadzovanie politiky a umenia nech ostane v minulosti.

1 The project is co-financed by the Governments of Czechia, Hungary, Poland and Slovakia through the Visegrad Grants from the International Visegrad Fund. The mission of the fund is to advance ideas for sustainable regional cooperation in Central Europe. This publication is a part of a project titled «RETURN TO THE FUTURE – art, culture and new media in Central Europe after the pandemic».

2 https://nakedemperor.substack.com/p/why-anger-towards-the-unvaccinated?fbclid=IwAR1AtoVUxBnn_6CIAEY94S_s1EKJ2P6DWb3chqL258QldiArsLWZGF7i7gw

3 <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fviro.2022.834808/full>

4 <https://swprs.org/face-masks-evidence/>

5 <https://www.washingtonpolicy.org/publications/detail/comprehensive-research-finds-that-lockdowns-dont-work>

6 Citujem Ninu Power: There are those people who – out of fear, a desire for simplicity, a need to bolster one's own group standing or individual position – will think nothing of sacrificing another for a transgression, real or imputed. The internet especially allows for a 'bloodless' sacrifice, though we know the consequences can be real, material – job losses, the police knock on the door, social shunning, suicide. These reporters, information-gatherers, spies, inquisitors, paranoiac interpreters, prosecutors and punishers are by definition on the side of the law and the police, perhaps even especially when they think they are not. (source <https://ninapower.net/2019/04/06/cancelled/>)